

T. B. M.M.

Gizli Celse Zabıtları

8 Şubat 1337 (1921) Salı

Münderecat

	Sayfa		Sayfa
1. — ZAPTI SABIK HULÂSASI	410	1. — <i>Sevr Muahedesi hakkında İstanbul'</i>	
2. — MÜZAKERE EDİLEN MEVAD	410	<i>da Tevfik Paşa'ya çekilen telgraf.</i>	410:416

Cilt : 8

147 nci İn'ikat, 3 nci Celse

YÜZ KIRK YEDİNCİ İN'İKAT

8 Şubat 1337 Salı

Üçüncü Celse

REİS : İkinci Reis Vekili Hasan Fehmi Beyefendi

KÂTİP : Feyyaz Âli Bey (Yozgat)

REİS — Celse küşat edildi. Zaptı sabık hulâsası var, okunacaktır.

1. — ZAPTI SABIK HULÂSASI

YÜZKIRKBEŞİNCİ İN'İKAT

5 Şubat 1337 Cumartesi

Üçüncü ve Dördüncü Celseler

Hasan Fehmi Beyefendinin riyasetlerinde in'ikat ile; Londra Konferansına gidecek Sulh Heyeti Mu-

rahhasası hakkındaki Heyeti Vekile tezkeresi üzerinde müzakerata devam olundu ve celseye son verildi.

Reis
Hasan Fehmi

Kâtip
Kütahya
Râgıp

REİS — Zaptı sabık hakkında mütalâa var mı?.. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

2. — MÜZAKERE EDİLEN MEVAD

1. — *Sevr muahedenamesi hakkında İstanbul'da Tevfik Paşa'ya çekilen telgraf.*

REİS — Mevzuun müzakeresine başlıyoruz.

Söz Heyeti Vekile Reisi Fevzi Paşa Hazretlerinin. Buyurun efendim.

FEVZİ PAŞA (Heyeti Vekile Reisi) (Kozan) — Efendim, İstanbul ile muhaberenin neticesini arz etmiştim. Bunun üzerine Heyeti Âliyeniz cevap vermek için bir karar ittihaz buyurmuştu. Üç, dört gündür bunun tehiri İstanbul münasebatında bazı teşevvüşata sebebiyet veriyor. Rica ederim cevap verilsin de İstanbul'la hesabımız kesilsin.

MEHMET AKİF BEY (Burdur) — Efendiler, İstanbul'la aramızdaki sui tefehhümün kalkması bu iki liğin bertaraf edilmesi için Meclisi Âliniz karar verdi. İstanbul'a bir telgraf yazılacaktı ve bu da Meclis tarafından yazılacaktı ve son cevap olacaktı.

HAMDULLAH SUPHİ BEY (Antalya) — Beyefendi yazmışlar, geldiler burada okudular.

MEHMET AKİF BEY (Burdur) — Sadi; Şarkın en hâkim şairi Sadi der ki : «İnsan daima doğru söylemelidir. Her söylediği doğru olmalıdır. Fakat her doğruyu her vakit söylememelidir.» Bendeniz o telgraf müsveddesinde bugün söylenilmesi muvafık olmayacak bir çok hakikatler gördüm. İcabeden yerlerde gayet şedit bir lisanla ifade edilmiş. Eğer maksat itilâ-

fın temini ise bu lisan tahfif edilmelidir. Daha itilâfcu-yâne yazılmalıdır. Biz metalibimizi bir lisanı mutedil ile bir üslubu leyyin ile ifade edersek ve onlar kabul etmezlerse o zaman mesuliyet ve vebâl onların omuzlarına gider, kabul ederlerse iş bitmiş olur. Bendeniz bir şey karaladım. Müsaade buyursanız okuyayım . (Ankara ile İstanbul arasında cereyan eden muhaberrattan İstanbul'un henüz gerek kendi vaziyetini, gerek Anadolunun vaziyetini lâyıkiyle ihata edemediği kanaati hâsıl oluyor. Milletın beratı idamından başka bir şey olmayan Sevr muahedenamesini İstanbul'a kabul ettiren esbabın burada mevzubahsedilmesini münasip görmüyoruz. Ancak milletin istiklâli o muahedenamenin bir kaç maddesinin tadil ve tebdiliyle temin olunamayıp, büsbütün ortadan kalkmasına mütevekkif bulunmasına nazaran vaktiyle o muahedenameyi kabul edenlerin bugün konferansta lâzım gelen vak-ü tesiri haiz olamayacakları pek taâfiidir. Mütarekeden beri devam eden ve inayeti Hakla hayat ve istiklâlimizin halâsına kadar devamı muhakkak olan mücahede-i milliye sayesinde bugün lehimize olarak bir vaziyet inkişaf etti. Bu müsait vaziyetten istifadeye koşmak bütün kuvvayı Devlet için bir vecibei hayatiye iken, İstanbul'un hakayiki ahvale göz yumarak ruhtan ziyade şekil ile meşgul olduğu nazarı teessüfle görülüyor. Zaman, geçmiş vakayii tahlil ile uğraşacak zaman değildir. Ecnebiler Devletimizin bütün varlığı-

nı payımal etmişler, en tabii hukukunu çiğnemekten sıkılmamışlardır. Bu tecavüzlere diğer taraflardan evvel maruz kalan ve el'an ecnebi tahakkümü altında baş bile kaldıramayan İstanbul'un bu ahvali gözönünde tutarak ona göre bir vaziyet ittihaz etmesi zarurî iken, makûs bir istikamet alması cidden mucibi teessüftür. İstanbul nazarında henüz resmen âsi telâki edilen Anadolu bugün istiklâli için, Makamı Hilâfet ve Saltanatın tahlisi için canla başla uğraşiyor, düşmanların muhacematına göğüs geriyor, bu yolda kanını döküyor. Binaenaleyh bugün söz sahibi ancak kendisi olmak icâbedeğini itiraf ve kabul etmek ve aradaki sui tefekkürü bertaraf ederek B. M. M.'ne tefvizi umur eylemek kendisinin ve bütün memleketin selâmeti namına İstanbul için en mütekaddim ve en mütehattim bir vazifedir. Bugün İnaneti Hakla millet vahdetini temin etmiş, meşru Meclis ve Hükûmetini teşki ile ordularını tanzim eylemiş, her türlü müdahâlâtı ecnebiyeden âzade olarak tenfizi ahkâm ve kazada bulunmuş iken, bütün bu şeraitten tamamiyle mahrum bulunan İstanbul'un hâlâ eşkâl ve merasim ile uğraşması menafii millet ve maslâhatı ümmetle katiyen kabili telif değildir. Bugün İstanbul'un uhdei hamiyetine düşen en mühim vazife derhal B. M. M. nin meşruiyetini tasdik ve konferansa murahas göndermek hakkının münhasıran bu Meclise ait olduğunu ilân etmektir. Bunun hilâfında hareket milletin halâsına set çekmek, tefrika ve inkisama bâdi olmak, Makamı Hilâfet ve Saltanatı (papalık) gibi kuvvayı maddiyeden mahrum ve gayrimeşru bir şekle sokarak ecnebilerin amâline bâziçe derekesine indirmek demektir. Buna ise Şeriatı garrayı İslâmiyenin katiyen müsaadesi yoktur. Kaldı ki müslümanlık nazarında pek büyük bir mevkii dinisi olan Makamı Muallâyı Hilâfeti vaz'ı meşruundan çıkarmaya hiçbir ferdin, hattâ o makamı işgal eden Zatı Şahanenin bile salâhiyeti olamaz. İradei Şahane maslâhatı ümmet üzerine ibtina ederse muteber ve muta olur. Evet, zatı Şahanenin arzuyu zâti ve emri hususileri başkadır; Ümmetin emini olmak haysiyetiyle der'uhte buyurdıkları emaneti Hilâfette mütehasıl şahsiyeti maneviyyenin iradesi başkadır. Binaenaleyh bugün Zatı Şahâne bütün âmâlî hususiyelerinden tecerrüt etmek ve o, der'uhte buyurdıkları emaneti kübradan mütehasıl şahsiyeti maneviye namına maslâhatı Ümmet muktezası veçhile iradatı âliyede bulunmak mecburiyeti şeriyesinde dirler. Maslâhatı Ümmetin muktezası ise (icmaı ümmet) mahiyetinde olan ve bir kuvvei maddiyeye istinad eden B. M. Meclisi, evet ancak bu Meclis izhar etmek mevkünde bulunuyor. Malûmdur

ki dini İslâmın kıyam ve bekası için zarurî olan teşhizi cüyûş, seddi sugur, tenfizi ahkâm ve kaza şeraiti esasıyesini bilküllüye iptal ile Makamı manâyı Hilâfeti mühmel bir hale koyan (Sevr) muahedenamesini kabule cevazı şer'i yoktur. Şayet İstanbul'u böyle gayrimeşru bir vaziyete sokarı sebep cebrü ikrah ise bugün o sebebin zâil olduğu iddia olunamaz. Binaenaleyh ecnebilerin cebrü ikrahiyle bütün şeraiti esasıye şeriyesinden tecrit edilen Makamı Hilâfet ve Saltanat için o şeraiti temin eden B. M. M.'ni derhal Makamı Celili Hilâfetin kuvvei müeyyidesi olarak tasdik ve bu Meclisin icmaı ümmet mahiyetinde olan mukarreratını kabul ile kendi vaz'ı meşruunu iktisap etmek bir vazifei şerıye olduktan başka beynelmüslimin büyük bir mevkii ihtiramı bulunan Hanedanı Âli Osmanın ilelebet bu mevkii mümtazı muhafaza edebilmesi için de elzemdir. Gerek Zatı Şahanenin, gerek bütün Cihanı İslâmın malûmu olmalıdır ki B. M. Meclisince bugün Makamı Hilâfet ve Saltanatın halâsını ve milletimizin istiklâli tamını temin etmekten başka hiçbir gaye mutasavver değildir ve bunun böyle olduğunu her milletvekili ferden ferda yemin ile teyit etmiştir. Onun için bugün İstanbul'un mânasız vesveselerle nazarı ecanipte milletin vahdetini kesredekcek gayrimeşru bir tavır takınmasına B. M. Meclisi son derecede müteessiftir. Artık bu gayrimeşru vaziyete bir an evvel hâtime vermek; bu zavallı, bu fedakâr milletin mukadderatını idare etmekte bulunan B. M. Meclisiyle tevhidî mesai etmek, aynı gayenin husulüne elbirliğiyle çalışmak dinî, vatanî, millî vazâifin akdemidir. Binaenaleyh gayemizin husulünden sonra aramızda halli pek kolay olan mesaili dahiliyeye ait birtakım noktai nazar ihtilâflarının bugün katiyen mevzuubahsedilmemesini ve yalnız dinü milletin menafii âliyesi düşünülerek derhal B. M. Meclisinin meşruiyetinin kabul ve intihap ettiği murahasların tasdik edilmesini, bu suretle aradaki ikiliğin kaldırılarak Kur'an'ın ve sünneti Resulün emri veçhile Devlet ve milletimizin ecanibe karşı yekpare bir bünyanı marsus halinde tecelli ettirilmesini selâmeti dinü devlet namına son defa olarak temenni ederiz. İşbu kararımız Tefvik Paşaya aynen tebliğ olunmak üzere Heyeti Vekileye tevdi olundu.)

HAMDULLAH SUBHİ BEY (Antalya) — Arkadaşlar; Burdur Mebusu muhteremi Mehmet Akif Beyin teklif ettikleri şekli bendeniz dinledim. Bir noktada kendilerine iştirâk etmek mümkün olduğunu arzedeceğim. Eğer Riyaseti Celile, ile Heyeti Vekile ile İstanbul arasında olan muhaberât satır besatır hatıranızda kalmış ise tahattur buyurursunuz. Arzu

ettiklerini esas itibariyle bidayette biz teklif ettik. Hiçbir nama bir heyeti murahhasa izamı mümkün olamayacağı ve bizim yollayacağımız heyet bütün memleketi temsil eder diyen birinci telgraftı. İkinci- de, üçüncüde aynı noktai nazarı müdafaa ettik. Kendileri bir daha tecrübe etmek istiyorlardı. Şimdiye kadar teati edilmiş telgraflardan anlaşılımıştır ki İstanbul'u aklü mantık dairesinde harekete getirmek imkânsızdır. Müfrit bir hayrihahlıkla, azamî bir vatanperverlikle lâzım gelen şeyi yapınız ve hatta yazılması icabeden her şeyi yazınız, yine faidesizdir. İstanbul saraydan başlayarak bütün sarayın nüfuzu altındaki eşhasa varıncaya kadar öyle bir karanlık ve delâlet içindedirler ki bunları aklü mantika ircaa imkân yoktur. Bendeniz de ilk zamanlarda mülâyemet ile işi halletmek taraftarı idim. Fakat bilâhara kani oldum ki, belâhet yolunda saray berdevamdır ve sonuna kadar devam edecektir. Aklü mantık dairesine gelmeleri imkânı yoktur ve bizim en müsait şekillerle hatta Loyd Corç'un (Lloyd Georges) söylemiş olduğu, - ki Loyd Corç'un bu sözünü burada aynen tekrar edemeyeceğim, çünkü gazete yanımda yoktur eğer İstanbul Hükûmeti razı olursa biz o zaman Ankara Hükûmetiyle temas ederiz, diyordu. İstanbul Hükûmeti razı oluyoruz diyemez miydi arkadaşlar? En büyük düşmanımızın nâzırı söylüyor. Bizimle maktasatta müttefik olan bir heyet bunu diyemez miydi? Biz aradan çekiliyoruz, hakikaten haizi salâhiyet olan orasıdır diyemediler. İltihak etsinler ve buradan salâhiyet alsınlar gitsinler. Bunlar malûm olduktan sonra bizim ümidimiz kalmadı. Biz kani olduk ki İstanbul'dan aklü mantık dairesinde bir şey beklenemez.

HACI AHMET EFENDİ (Muş) — Efendiler, bendeniz de Mehmet Akif Beyin fikirlerine iştirâk etmekle beraber bazı mütalâatta bulunacağım. Celse mademki hafidir, serbestçe, fakat ruhü meseleye dair muhtasaran söyleyeceğim. Ben derim ki siyaset, dürgu maslahatâmiz terkiyinden ibarettir. Binaenaleyh mademki milletin ekseriyete karip bir kısmı hilâfet ve saltanata lâyenkasem bir rabitai maddiye ve menviye ile merbuttur ve elyevm Halife namı tahtında bulunan Sultan, hakkı Hilâfeti zirüzeber edercesine efkârı umumiyeyi milletten mülhem olmayan bir muahedeyi tasdik etmiş ve milletin mebhüsün'anh kısmı ise halife hazırın hakkı kaza sakıt, iyiyi ve kötüyü takdirden âciz, ecnebilere münkat bir mahlûktan gayri bir şey olamayacağına gayri muttali bulunmuştur. Şu halde bir taraftan o kısmı milleti bu hususta tenvir, diğer taraftan da millî hudutlarını muhafaza ve halife makamını düşmandan tahlis maksadiyle teşekkül et-

miş olan B. M. Meclisi, Türkiye halkını emperyalizm ve kapitalist tahakkümünden ve zulmünden kurtarmak irade ve hâkimiyetin bilâ kaydü şart milletin olduğu anlatılmalı. B. M. Meclisinin makasadı ve istihdaf ettiği gayeyi bir lisamı leyyin ile tasvir eden beyannamelerle milletle Padişahın ikazını temin etmeli.

İSMAİL SAFA BEY (Mersin) — Efendim, bendeniz henüz zamanı gelmemiş bir meseleyi muna-kaşada ısrar ediyoruz. İhtilâf uçurumu, zihniyet farkı zannedirim ki artık tamamıyla meydandadır. İstanbul Anadoluyu ezmek ve iğfal etmek için hiçbir şeyden çekinmedi. Bazen fetvalariyle, bazen düşmanla yanyana yürüyen, silâhlarla, her türlü vesait ile bizi ezmeye, bizi mağlup etmeye çalıştılar. İstanbul'daki insanlar kimlerden ibaret olursa olsun ve ne mahiyette bulunursa bulunsun, netice itibariyle, aynı zihniyette birleşiyorlar ve hepsi Anadolunun meşruiyetinden ve Anadolunun mukaddes bir dâva takip ettiğinden şüphe ediyor. Nitekim bugünkü vaziyeti meydana getiren Anadoluya murahhas göndermek hakkını çok görüyorlar. Eğer İstanbul şüphe etmemiş olsa idi, Anadolunun bütün milletin arzusunu temsil ettiğini kabul etmiş olsaydı zannedirim ki bileklerimizin kuvvetiyle meydana gelmiş şu fırsattan istifademize mani olmaz ve şu hakkın bize mahsus, bizim hakkımız olduğunu tasdik ederdi. Hükûmet İstanbul ile bir muhabere kapısı aradığı ve hepimiz de bunu arzu ettiğimiz halde, ihtimalki zamanı gelmediği için söylenmesini muvafık bulmadığımız bir çok sözler söylendi. Buna karşı da İstanbul muannit bir vaziyette kaldı ve yine bildiğinden şaşmadı. Biz de, tabii, kararımızı verdik ve İstanbul peşinde dâvamızı takip için Londra'ya murahhaslarımızı intihap ettik ve gönderdik. Binaenaleyh mesele bendenizce artık kapanmıştır. Bir daha İstanbul'un karşısına çıkıp da siz şusunuz demek doğru değildir. Çünkü İstanbul, arkadaşlar açık söyleyeyim, bizden serbest bulunuyor. İstanbul söz söylerken vatan endişesinden uzak olarak aklına geleni söylüyor. Bize şaki diyor, haydut diyor. Halifeye isyan etmiş diyor. Memleketin menfaatini düşünmeksizin söylüyor. Halbuki biz, hepimiz biliyorsunuz ki, birtakım endişeler altındayız. Karşımızda memleketin menfaati var. Daima onu müteessir edeceğinden korkarak sözlerimizi, adımlarımızı ona göre atmaya, söylemeye mecbur oluyoruz. Bugün İstanbul hakikaten ters bir vaziyet alırsa biz ona karşı bir şey yapacak değiliz. Filhakika zamanı gelirse biz İstanbul'a karşı her türlü vaziyetimizi, her türlü kararımızı serbest vermekte haklıyız. Fakat bu zaman gelmemiştir zannediyorum. Zamanı gelmediği için bu meseleyi

kurcalamak memleketin menafiine muvafık değildir. Bunu kapamalıdır.

HAMDİ NAMIK BEY (İzmit) — Mehmet Akif Bey biraderimiz İstanbul'a yazılacak telgrafnamenin Heyeti Vekilece kabul edilen şeklinin şedit olduğunu söylediler. Ben bunun aksini iddia edeceğim. Kendilerinin temas ettikleri üç mühim noktayı izah ederek ispat edeceğim.

Yazdıkları cevapta Mehmet Akif Bey buyuruyorlar ki : Birincisi, İstanbul'a karşı Meclisin meşruiyetini tanımaları lâzım geleceğini, ikincisi, Sevr muahedesinin kabul edilmemesi; üçüncüsü, Makamı hilâfet ve Saltanatın bu feverana ittiba etmelerini yazıyor. Zannederim geçende Heyeti Vekile ile İstanbul arasında cereyan eden şeyler okunmuş idi. Gerek Mustafa Kemâl Paşa Hazretleri tarafından ve gerek Fevzi Paşa Hazretleri tarafından milleti temsil eden yegâne heyet Meclisi Âliniz olduğunu söyledikleri halde yalnız Mustafa Kemâl Paşa ve Fevzi Paşa Hazretlerine tevcihi hitab ediyorlardı. Bundan anlaşılıyor ki, zaten meşruiyetini tanımadıklarını söylüyorlar. Binaenaleyh meşruiyetimizi tanımayan bu heyete bunu bir daha söylemek haşvi zaittir, zaaftır. Sâniyen, İstanbul Hükümeti Sevr muahedesini kabul etmiştir. Üçüncüsü; Makamı Hilâfet ve Saltanattan bahsediyorlar. Halbuki Heyeti Vekilenin bu cevabında bundan bahsedilmemiştir. Bendeniz zannediyorum ki, şimdi bundan bahsetmek nabemahaldir. Böyle bir hatve atarsak bundan rücu etmek mümkün değildir. Eğer buna Padişah itaat etmezse Padişahın hal'i lâzım gelir. Bu nazik nokta ile oynamak şimdi doğru değildir. Binaenaleyh Heyeti Vekilenin lisanında şiddet varsa o şiddeti tadil ederiz. Fakat Heyeti Vekilenin yazdığı cevap şedit ise bu ikinci cevap müzirdir.

Arkadaşlar, bir noktayı daha izah edeyim ki, teklif Divan Heyetini memur etmiştir. Divan Heyetinin teklifidir.

TUNALI HİLMİ BEY (Bolu) — Efendim, Hamdullah Suphi Bey de, Safa Bey de derin bir hakikatten bahsettiler. Maatteessüf Safa Bey arkadaşımıza iştirak edemeyeceğim. Herhalde kararnamenin İstanbul'a tebliği elzemdir ve bundan maksat da İstanbul ile uzlaşmak, uzlaşmamak meselesi değildir. Zira bu kararname sırf propaganda noktai nazarından elzemdir. Zira bu kararname geçen de söylediğim veçhile, Arapça, Acemce de tabedilerek neşredilmekle beraber (kızım sana söylüyorum, gelinim sen anla) kabilinden esasen millete hitabedilmiş bir kararname demektir. Bunun bu noktai nazardan derin bir tesiri'olacak-

tır. Binaenaleyh katiyen bu kararnamenin gönderilmesi lâzımdır. Kaldı ki müsveddeden hangisini tercih meselesi... Hamdullah Subhi Bey bendenizi mâzur görsünler. Pek dar bir zamanda, yekten hakikaten mükemmel görülüyor. Lâkin bazı noktaları birdenbire atlayıveriyorlar ve bahusus sonu yoktur. Bunları sonra tabii Hamdullah Subhi Bey tertibinde tanzim ederler. O kolaydır. Yalnız meal, tarzı ifade bir de şümü-lü olmak noktai nazarından herhalde Akif Bey hocamızın müsveddeleri cidden müreccahtır. Bendeniz Akif Beyinkini göndermek istiyorum. İki üç kelimeye dokunacağım. Beratı idam denilmiş. Berat kelimesi güzel noktalarda kullanılır. Ecnebiler denilmiş. Müşrik hasımlar dense daha iyi olur.

MUHİTTİN BAHA BEY (Bursa) — Efendim; bendenizce ne şekilde yazılırsa yazılsın İstanbul'un zihniyeti başka, bizim zihniyetimiz başkadır. Bizim zihniyetimiz milletten doğan bir zihniyettir. Onlarınki tefessüh etmiş bir zihniyet, bizimki milletin ruhundan doğan yeni zihniyettir. Bu mütefessih zihniyetin bizim zihniyetimizi anlamasına imkân yoktur. Fakat mademki Meclisi Âliniz böyle bir şeyin yazılmasına karar vermiştir, Hamdullah Subhi Bey kardamızla, Mehmet Akif Beyefendi üstadımız bir şey hazırlarlar. Şiddet itibariyle daha muvafık gördüğüm Hamdullah Subhi Beyin yazdığı şeyi aynen kabul buyuramazsanız Mehmet Akif Beyefendininki gayet iyi yazılmış veyahut üç dört kişi tarafından bir müsvedde kaleme alınmasını teklif ediyorum. Şunu da arz edeyim ki, tarihimizin en mühim noktasında, buraya kadar geldikten sonra zaaf ile mevkiimizi küçültmeyelim. Bulduğumuz yeri muhafaza edelim, inmeyelim.

EMİR PAŞA (Sivas) — Efendim, Meclisi Âliniz tarafından yazılacak olan cevapname hakkındaki karar murahhaslarımızın gitmesinden evvel verilmişti. Şimdi Meclis murahhaslarını tayin etti ve yola çıkardı. İnşallah muvaffak olurlar. Bendeniz zannediyorum ki o zamanki verdiğimiz karar o zamanın fikriyle ve o zamana göre düşünülmüş idi. Şimdi ittihaz etmiş olduğumuz bu karar heyetin yola çıkmasıyla değişmiş oluyor. (Hayır sesleri) Hayır demeyiniz. İstanbul'un aldığı vaziyet zaten malûmdur. İstanbul meşru hakkımızı dinlemiyor. Yahut telâkki edemiyor. İstanbul'un telâkki edip edememesi meselesi kendi fikriyle, rey ile hareket eden bir heyet vaziyetinde olduğuna kani değilim bendeniz. Herhalde hasımlarımızın tesiriyle hareket ediyorlar. Bizim de onlara karşı aldığımız vaziyet meşru bir vaziyettir. Kendilerine

hizmet ediyoruz. Fakat aynı zamanda İstanbul da kendi İstanbulluğundan düşmek istemez. Bundan dolayı her şeyi yapmak ister. Şimdi İstanbul'a bir şey yazmak mecbubahsolunca, her halükârda bizim hakikatlerimizin kendilerine ilka ettiği ve şu vaziyete göre lâzım gelen şeyi söylemek ve söylediğimizi icra etmek istiyorsak, eğer bunun nihayetine de varamayacak isek, bir zaman için düşünmek ve son söyleyeceğimiz sözü söylemek doğru değildir. Artık vaziyet ortaya çıkmış, her şey anlaşmıştır. Şiddetli söylemek olmuyor, mülâyim, mütevazi söylemek de yakışmıyor. Mademki o yakışmıyor, bu yakışmıyor, biz de hiçbir şey söylemeyelim. Yok eğer son sözümüzü söylemek istiyorsak söyleyelim ve sözümüzü yerine de getirelim. Doğrusu budur. Yalnız bir şey var efendiler. Biliyorsunuz ki müekkilleriniz memleketleriniz bu gibi şeyleri can kulağıyla dinleyecektir. İstanbul B. M. Meclisi ile teşriki mesaiye kalkmış, B. M. Meclisi kabul etmemiş, Heyeti Vekilesi kabul etmemiş» gibi birtakım sözler meydana çıkacaktır. B. M. Meclisi tarafından bir şey kaleme alınsın, bu ilân edilsin. Bu ilân herhalde İstanbul'a da gidecektir. Tevfik Paşaya değil. İlân edilecek tarzda yazalım. Bütün Cihan İstanbul'un almış olduğu vaziyetin gayri münasip olduğunu tasdik edecektir. Buna karşı da Heyeti Vekilenin aldığı vaziyetle vesaireyi bir beyanname şeklinde yazalım.

MUSTAFA KEMAL PAŞA HAZRETLERİ (Ankara) — Arkadaşlar; Londra konferansına davet münasebetiyle iki mesele karşısında kalmış olduğumuzu zannediyorum. Bunlardan biri, heyeti murahhasanın izamı ve şekli izamı idi, zannedirim. Zannedirim, ki bu mesele hallolunmuştur. İkinci nokta; bu münasebetle İstanbul'a dahi aramızda âdeta münasebat başladı. Bu münasebat ve muhaberat ehemmiyetli bir noktada durdu. Malûmu âlileri Meclis Riyasetinden ve Heyeti Vekile Riyasetinden çekilen telgraflara cevaben Tevfik Paşadan gelen en son telgrafta takip edilmiş olan meşru hususatin, makul ve katî hususatin hiçbirini kabul edilmedikten maada, bizi bir de tarih ve vicdan muvacehesinde itham ediyor. İşte bu muhaberat üzerine Heyeti Vekile kendiliğinden hiçbir muamele yapmadı, Meclise arzetti ve Meclis o gün pek makul olarak son cevabın verilmesi kararını verdi. Fakat maatteessüf efendiler o karar o gün icra edilmek lâzım gelirken, o günden bugüne kadar geçti. Efendiler, dört saat zarfında vaziyeti siyasiyede bir çok tebeddülât olur. Bir defa heyeti murahhasa meselesi bizce sureti katiyede halledilmiş ve hattâ tahrik edilmiştir. Bu kararın istilzam ettiği muamelâtın birisi de, doğrudan doğruya Düveli İtilafiyeye birtakım no-

talar verildi. Diğer taraftan İstanbul ile olan münasebatımız da birtakım teşevvüşata uğradı. İstanbul burada hiçbir Meclisi tanımadı. Âsi bir Mustafa Kemal tanıyordu. Ona da dedi ki, korkma ben seni affettim. Mukarreratı sabıkam mülğadır. Binaenaleyh meşru hükümet benim dedi ve tuttu, şuna buna emirler vermeye başladı. Binaenaleyh o günkü karar ile bugünkü karar değişmiştir efendiler. Mamafih karar geçmiş olmakla beraber Tevfik Paşaya karşı vaziyeti hakikiyelerini müdrük olduğu halde Meclisi Âli millet namına son ve katî kararını tebliğ mecburiyetindedir, denir. Meclisi Âliniz bunu iki suretle yapabilir. Birisi; yalnız karar suretiyle yapar ve bunun sureti tebliğini Heyeti Vekileye tevdi eder. Diğer taraftan da bazı rüfekanın beyan buyurdıkları misillu bu beyanname bu ithamat karşısında tarihe geçecek bir vesikadır. Ancak evvelce verilmiş karar mucibince, mufassalca bir suret tebliğ edilmek lâzım gelirse, efendiler Burdur Mebusu Akif Bey biraderimizin yazmış olduğu şeyde bazı mühim tadilât yapılması lüzumunu görmekteyim ve bu hususati arzede bilmek için o tavrı ele alayım. Baş tarafta Sevr muahedesinin bazı maddelerini kabul etmektense, Sevr muahedesinin heyeti umumiyesini tadil etmek lâzımdır, diyor. Bunu bugün B. M. Meclisinin beyannamesinde zikretmek diplomatik bir hatadır. Biz Sevr muahedesini kabul etmediğimizi ilân ettik ve bu azimde bulunduğumuzu birbirimize söylüyoruz. Fakat bundan sonraki muamelemizin katî ifadesi baş murahhasamızın sözüyle başlayacaktır. Bunun zamanı mıdır, değil midir? O ayrı, başlı başına bir meseledir.

Sonra meselâ ikinci sayfasında («...bugün lehimize olarak bir vaziyet inkişaf etti. Bu müsait vaziyetten istifadeye koşmak bütün kuvayı devlet için bir vecibei hayatiye iken İstanbul'un hakayiki ahvale göz yumarak...» deniyor.) (1) Vaziyet böyle değildir efendiler. Elhamdülillâh bizim vaziyetimiz iyidir. Muhtar vaziyette değiliz, koşma vaziyetinde de değiliz. Henüz bize yapılan teklifin ciddiyetine emniyet yoktur. Biz koşmuyoruz, fakat bazı hukukumuzu dünyaya ilân etmek için gidiyoruz. Bu mânada kabul, tabii Tevfik Paşanın dediği olmuştur, aman fırsat zuhur etmiştir. Hayır efendiler; böyle değildir. Yani bu gibi ufak şeyler vardır.

Sonra burada deniliyor ki bu Meclis meşrudur. Sonra burada deniliyor ki, («Bugün İstanbul'un uhte hamiyetine düşen en mühim vazife derhal Büyük Mil-

(1) Mehmet Akif Beyin okuduğu nottan alındı. (M. Ünver)

let Meclisinin meşruyetini tasdik ve konferansa mu-
rahhas göndermek hakkının münhasıran bu Meclise
ait olduğunu ilan etmektedir...») (1) Efendiler bu Mec-
lis meşrudur ve bunun meşruyetini kimseye tasdik et-
tirmek lâzım değildir. İkincisi; bu meşru Meclis, meş-
ru ve salâhiyetar olan murahhaslarını göndermiştir.
Bu heyetin Avrupaca tanınması için Tevfik Paşaya ri-
caya ihtiyacımız yoktur. Binaenaleyh böyle bir şeyi
beyannamemizde söylemek, giden heyeti murahhasa-
mızın kıymetini katıyen sifıra indirmek demektir.

Sonra efendiler; makamı Hilâfet ve Saltanatın ta-
biri sırasında Papalık kullanılmıştır. Makamı Hilâfet
ve Saltanatın Papalık kelimesiyle heyetimiz tarafın-
dan ifade olunmasına ve bu kelimenin kullanılması-
na bendeniz şahsen taraftar olamam.

Yine altıncı sayfada bazı izahat vardır. «Sevr mua-
hedeşini kabul etmeye cevazı şer'i yoktur» deniliyor.
«Edilirse makamı muallâyı Hilâfeti mühmel bir hale
getirir» deniyor. Halbuki Sevr muahedeşini kabul edil-
miş ve makamı hilâfeti mühmel bırakmıştır. Malûmu
âlinizdir ki efendiler, Şûrayı Saltanatta Sevr muahe-
desini Zatı Şâhane bizzat ayağa kalkmak suretiyle
kabul etmiştir. Binaenaleyh vaki bir şeydir. Eğer bu
vaki gibi kabul edilirse, zaten Makamı Hilâfet ihmal
edilmiştir. Halbuki biz bunu itiraf etmek istemiyoruz.
Onun için bunun da ifadesi zamanı gelmiş ise...

Sonra yedinci sayfasında yine zatı Şahaneden B.
M. Meclisinin tasdiki talebediliyor. Evvelkî başka bir
mânada idi, bu da başka bir mânadadır. Halbuki efen-
diler biz Zatı Şâhane, İstanbul'da düşman süngüsü al-
tında iradesini istimalle gayri muktedir, yani esirdir,
dedik. Binaenaleyh bizim Meclisimizi bir esir tasdik
edemez. Bu da doğru değildir. Olsa olsa o zat Mec-
lisi kabul ettiğini ve tanıdığını - dikkatle yazılmak lâ-
zım geleceğine dair bir fikir vermek için söylüyorum,
tanımak başkadır, tasdik etmek başkadır. Çünkü her-
kes tanıyabilir - ilân etmesini...

Sonra efendiler, sekizinci sayfasında bugün şöyle
böyle anlaşalım ve bunun husulünden sonra aramızda
pek kolay olan idarei dahiliyeyi...» Şimdi efendiler, iki
şahıs konuşmuyor. Bir milletle bir şahıs konuşuyor.
Öyle pazarlık olamaz zannederim. Malûmu âliniz hâ-
kimiyet bilâ kaydü şart milletindir. Artık bunda pa-
zarlık hakkı bizde mevcut değildir. Böyle bir pazarlık
olamaz zannederim. Azmü imanımızda bir tereddüt ve
teşevvüş olduğunu bugünden ilân etmiş oluyoruz. Bi-
naenaleyh kimse ile pazarlığımız yoktur. Meşruyet

(1) Mehmet Akif Beyin okuduğu nottan alındı.
(M. Ünver)

üzerinde bulunuyoruz. Akıl ve mantık üzerinde bulu-
nuyoruz. Bunlardan Şarfi nazar etmek doğru bir şey
olamaz.

Sonra, son sahifesinde bazı ifadeler var. Şöyle böy-
le olursa mevcut olan ikilik bertaraf edilmiş olur.
Bu da tabii siyasi bir ifade değildir efendiler. Biz
ikilikten bahsetmedik ve etmeyiz efendiler. Biz vah-
deti tamme halindeyiz. İkilik iddia eden onlardır.
Onu biz iddia etmekle sarahaten onların vaziyetini
kabul etmiş oluyoruz. Bu tabiri yazmakla onların va-
ziyetini tasdik etmiş oluruz. İkilik yoktur. Vahdet
vardır ve bu vahdeti tanımayan hali delâlette bulu-
nanlar vardır. Binaenaleyh görülüyor ki, bu gibi ic-
rai hususatta teferruata girişmek doğru değildir. Bir
defa zaman meselesi çok mühim bir tesir yapıyor.
Bendeniz yeni bir teklif arz etmek istiyorum. Meclisi
Âlinin tebellür eden kararı ne ise Tevfik Paşaya son
yazdığı telgrafa cevaben iki üç madde olarak sureti
münasibede ve kısaca yazmakla Meclisi Âli vazifesi-
ni ifa ederse, zannederim çok güzel olur. Yoksa şim-
di bu yazılmış olanları bu heyete tevdi edersek doğru
olmaz. Bu esas kararlar tespit edilir ve Heyeti Vekile-
ye tevdi edilirse, Heyeti Vekile sureti münasibede teb-
liğ eder efendim.

REİS — Mevzuu müzakere olan ve Divan namı-
na teklif edilen, elimizde matbu nüshası bulunan bir
teklif ile Akif Bey biraderimiz tarafından verilen ve
tadilname mahiyetinde olan teklif var. Bir de verile-
cek cevabın kısa olarak Heyeti Vekile tarafından ya-
zılmasını ve Heyeti Vekilenin buna memur edilmesi
bir takrirle teklif ediliyor. Kozan Mebusu Fikret
Beyin bir takriri var, ki İstanbul ile hiç muhabere
yapılmasın, diyor.

Heyeti umumiyesi hakkında müzakereyi kâfi gö-
renler lütfen el kaldırsın. Müzakere kâfi görüldü.

Şimdi vaziyeti izah ettim zannederim. Bir, Di-
vanın matbu olan şekli vardır. Bir de İstanbul ile hiç
muhabere edilmesin diyor. Diğer bir takrir de bu hu-
susa Heyeti Vekileyi memur edelim diyor.

MUSTAFA KEMAL PAŞA HAZRETLERİ (An-
kara) — Korkarım Heyeti Vekile müşkül bir vazii-
yette kalır.

REİS — Verilecek tadilnameleri ve Mehmet Akif
arkadaşımızkini ve bunun daha mufassal olmasını ar-
zu büyürsünüz...

TAHSİN BEY — Efendim, Meclisi Âlinin bir
defa Tevfik Paşa ile muhabereye salâhiyeti var mı-
dır, yok mudur? (Vardır sesleri)

REİS — Cevap yazılması esasen kabul edildi ve cevapname Divanı Riyasete havale edildi. Artık bu cevap verilmesin gibi bir şey mevzuu bahsolamaz.

BASRÎ BEY (Karesi) — Usulü müzakere hakkında söyleyeceğim. Bir mebusun usulü müzakere hakkında sonradan söz söylemeye hakkı vardır. İstanbul'a karşı değil, zahirde ona karşı değil, akıl ve mantıktan uzak olduğunu bildiğimiz İstanbul'a karşı değil, zahirde ona karşı, hakikatte efkârı umumiye karşı telkinat yapmağımız lâzımdır. Meclisi Âli böyle bir cevabın yazılmasını kabul ettiği zaman, zannederim ki, Heyeti Vekile de kabul buyurmuştu. Zaman meselesidir buyuruldu. Kelimeler üzerinde efendiler istediğimiz kadar tenkit ederiz. Dünyada tenkitten kolay bir şey yoktur. Tenkit ederiz, münakaşa ederiz. Fakat ruh ve esas itibariyle bir şey yazılmasına Heyeti Umumiyenizce karar verildikten sonra, zannederim ki, bu kararın infazı lâzımdır. Bendeniz İstanbul'dan ziyade, ey millet, ey Âlemi İslâmî; işte biz şunu yazdık. Bu rezil İstanbul zihniyeti bunu bile kabul etmiyor. Hattâ bu Âlemi İslâmın şairi tarafın-

dan yazılmıştır diye propaganda edilecek olursa gayet iyi tesir yapacaktır.

REİS — Efendim, müzakereyi kâfi görenler lütfen el kaldırsın. Kabul edilmiştir. İstanbul'a Meclisi Âliniz tarafından cevap yazılması hakkındaki kararı sabıki muhafaza edenler lütfen el kaldırsın... Efendim bir şey yazılmamasını kabul edenler lütfen el kaldırsın... Kabul edilmiştir efendim.

Riyaseti Celileye

İstanbul'a yazılacak telgrafnamenin tehiri tetkik ve keşidesinden naşi bir çok mahazir tevellüt etmekte olduğundan bunun bugün müstacelen müzakeresini teklif ederim. 7 Şubat 1337

İzmit Mebusu
Hamdi

Riyaseti Celileye

İstanbul ile muhabereyi sureti katiyede kat'a karar vermeksizin yalnız sükût ile mukabele edilmesini teklif ederim. 7 Şubat 1337

Bursa Mebusu
Dr. Operatör Emin